

CHARLES BAUDELAIRE

DE BLOEMEN VAN
HET KWAAD

VERTAALD, INGELEID EN TOEGELICHT
DOOR **MENNO WIGMAN**

2021 Prometheus Amsterdam

De goddelijke Lente heeft zijn geur verloren!

INLEIDING

MENNO WIGMAN

DE ZWARTE BRUILOFT VAN BAUDELAIRE

I

Wanneer in de lente van 1857 *Les Fleurs du mal* in de Parijse boekhandel ligt, ontketent het een reeks woedende kritieken, die twee maanden later zal leiden tot een boete van 300 francs. Bovendien moeten er zes gedichten uit de bundel verwijderd worden, daar men meent dat zij de goede zeden aantasten. De dichter laat ondertussen weten zijn verzen in woede en met geduld gekweekt te hebben. Als hij tenslotte voor het gerecht verschijnt, heeft hij zijn hoofd kaalgeschoren en draagt hij een kraagloos overhemd, alsof hij elk moment naar de guillotine kan worden geleid. Verdoemd en veroordeeld geniet Charles Baudelaire van zijn schandaal, dat zijn demonische reputatie vanaf die tijd voorgoed zou vestigen.

Op 9 april 1821 wordt Charles Baudelaire in de armen van zijn dan zesentwintigjarige moeder gelegd. Zijn vader, een verfijnd en aristocratisch man, is reeds in de zestig. Zes jaar na de geboorte van zijn zoon overlijdt hij, waarna zijn alleen achtergebleven vrouw de kleine Charles de gelukkigste jaren van zijn leven schenkt. Na zijn dood zou men in zijn verwarde en dubbelzinnige gedenkschriften kunnen lezen: ‘Al jong gevoel voor vrouwen. In de geur van bont rook ik de geur van een vrouw. Ik kan me herinneren... Kortom, ik hield van mijn moeder om haar elegantie.’ Hoewel zijn liefde voor zijn jonge moeder nooit af zou nemen, werd ‘het groene paradijs van onze kinderlijke liefden’ al snel verstoord door haar huwelijk met generaal Aupick. De walging die deze indringer bij het kind oproept, blijft het zijn hele leven bij. Wanneer Baudelaire eenmaal

in het onstuimige Parijs woont, roept hij tijdens het straatop-
roer van 1848 met een karabijn in zijn handen: ‘Dood aan ge-
neraal Aupick!’ Maar nog voor dit incident weet hij zijn dege-
lijke stiefvader tegen zich in te nemen door in april 1839 van
school te worden gestuurd. Aanvankelijk verbijsterd, maar al
spoedig beledigd door Baudelaires hoogmoedige en brutale ge-
drag, besloot de schoolleiding de begaafde leerling vlak voor
diens baccalaureaatsexamen van school te verwijderen. Ter-
wijl Baudelaires moeder zielsbedroefd is, ontsteekt Aupick in
razernij en begint zelfs over een tuchtschool te praten. Drie
maanden later haalt Baudelaire dankzij enige privélessen als-
nog zijn baccalaureaatsexamen en lijkt de band met zijn ouders
hersteld. Maar wanneer Aupick voorstelt hem in een diploma-
tieke carrière te steunen, komt het opnieuw tot een breuk: Bau-
delaire ‘bekent’ zijn leven aan de letterkunde te willen wijden.
Voor Aupick betekent een dergelijk voornemen slechts een
vrijbrief voor allerlei uitpattingen en wanneer Charles als ne-
gentienjarige jongen in Parijs gaat wonen – zogenaamd om
rechten te studeren – ziet Aupick zijn vrees bewaarheid wor-
den: naarstig loopt de jongeman de huizen van plezier af en
gaat zich aan alle mogelijke excessen te buiten. Een tijd lang
zoekt hij zelfs gezelschap van enige uit de goot geraapte we-
zens – waaronder Sarah ‘la louchette’, een Joodse prostituee,
die hem vermoedelijk aan zijn syfilisaandoening hielp – ter-
wijl hij zich tevens toegang tracht te verschaffen tot de letter-
kundige wereld uit die tijd. Tenslotte grijpt Aupick in en zet
hij Baudelaire op 9 juni 1841 ‘voor straf’ op een schip naar
India. Maar op Mauritius weet Baudelaire – die tijdens zijn
reis geen enkel teken van berouw toonde – zijn schip te ont-
vluchten en begin 1842 wordt hij weer in Parijs aangetroffen.

Eenmaal meerderjarig geworden eist Baudelaire de erfenis van zijn vader op. Het bedrag, zo'n 100.000 francs, stelt hem in staat een appartement op een zolderverdieping in Hôtel Pimodan te betrekken. De muren van zijn kamer versiert hij met rood en zwart behang en met de litho's die Delacroix op het thema Hamlet heeft gemaakt. Het licht valt er binnen door een enkel raam, dat 'met uitzondering van de bovenste ruiten van matglas is voorzien, zodat je alleen maar de hemel kunt zien'. Het is in dit hotel dat de schilder Ferdinand Boissard de leden van de befaamde Club des Haschischins ontvangt. Onder hen bevinden zich Eugène Delacroix, Gérard de Nerval, Théophile Gautier en Honoré de Balzac. Maar ook Baudelaire wordt tijdens de maandelijksse seances gezien. Tijdens deze seances maakt hij kennis met hasjiesj. Dit middel zet hem aan tot het schrijven van *Les Paradis artificiels* (1860), dat nog steeds als een van de meest bezieldde en gedegen werken over de hasjiesj geldt. Met de verbeelding die alleen dichters eigen is schildert Baudelaire in dit boek de roes van de hasjiesj en de opium. Hoewel hij het niet nalaat in bepaalde passages tegen de verslavende werking van beide middelen te waarschuwen, blijft hij toch zijn verdere leven aan de opium verslaafd.

Het financieel vermogen dat Baudelaire na zijn zeereis heeft verkregen geeft hem gelegenheid zijn liederlijke leven met nog meer verfijning te hervatten en zich in het vervolg met de grootst mogelijke luxe te omringen. Naast een groot aantal zeldzame schilderijen schaft hij ook enkele peperdure meubels en tapijten aan. Tevens besteedt hij een uitzonderlijke zorg aan zijn kleding, die hij voortaan zelf ontwerpt en die vrijwel altijd zwart is. Om zich nog meer boven de grauwe

burgerij te verheffen, gaat hij er zelfs toe over zijn lange, goed verzorgde haren groen te verven. Maar wanneer Aupick bemerkt dat Charles in twee jaar tijd al de helft van zijn erfenis heeft verspild, grijpt hij voor de tweede keer in: hij roept de familieraad bijeen, brengt Baudelaire voor de rechtbank en weet hem onder curatele te stellen. Van nu af aan kan de jonge dichter niet meer vrij over zijn vermogen beschikken en wordt hem door een notaris maandelijks 200 francs uitgekeerd. Deze bepaling zou tot zijn dood van kracht blijven en kwam Baudelaire als een van de grootste beledigingen uit zijn leven voor.

Ondertussen bezoekt de verstoten dichter nog steeds de donkere, exotische en soms ook macabere prostituees. Sommige van deze vrouwen brengen hem ertoe enkele van de mooiste gedichten uit *Les Fleurs du mal* te schrijven, zoals ‘Tu mettrais l’univers...’ en ‘L’Amour du mensonge’. Maar nog voordat *Les Fleurs du mal* verschijnt, heeft hij al zijn grafscript opgesteld:

*Hier ligt hij, die zich door zijn liefde voor de hoeren
Nog jeugdig naar het rijk der maden liet ontvoeren.*

En inderdaad: zijn syfilisinfectie zal hem tezamen met de grote doses laudanum op vrij jonge leeftijd ten grave slepen. Naast een vroegtijdige aftakeling veroorzaakt de ziekte ook een schrikwekkende eenzaamheid, daar elke vrouw die hij bemint met zijn ziekte wordt besmet. Tijdens een van zijn talrijke wanhopige en verlaten momenten schrijft hij: ‘Ik voor mij geloof dat, als mij gevraagd zou worden de Liefde voor te stellen, ik haar zou schilderen in de gestalte van [...] een demoon, met

blauwe kringen onder haar ogen van de uitspattingen en de slapeloosheid, die als een spook of galeislaaf rammelende ketens aan haar enkels voortsleept en in haar ene hand een flesje vergif en in haar andere een bloedige dolk houdt.’ Bekend is ook dat Baudelaire tijdens een bepaalde periode van zijn leven nooit vergat de liefde met zwartfluwelen handschoenen aan te bedrijven.

Ondanks al zijn afkeer van de liefde zijn er drie vrouwen geweest die een grote rol in het liefdesleven – en de poëzie – van Baudelaire hebben gespeeld. De vrouw die hem tot de meest serene gedichten heeft geïnspireerd is zonder twijfel madame Sabatier. Vanaf 1852 had hij haar anonieme gedichten gestuurd, die zij eerst vijf jaar later in *Les Fleurs du mal* terug zou lezen. Verrast omdat de dichter, die al zo lang haar salon bezocht, haar nooit eerder zijn liefde heeft verklaard, biedt ze zich aan hem aan. Het wordt, zoals elke liefde in zijn leven, een catastrofe: ‘Wat moet ik ervan denken dat je voor mijn liefkozingen vlucht?’ schrijft een verontwaardigde madame Sabatier na hun eerste en tevens laatste liefdesnacht, terwijl Baudelaire schrijft: ‘En in de laatste, laatste instantie, een paar dagen geleden was je nog een godin, wat zo gemakkelijk... zo mooi, zo onschendbaar is... En nu ben je alleen maar een vrouw!’ Baudelaire kon zijn liefde aan prostituees geven daar die zijn liefde slechts voor geld beantwoordden. Hij kon een vrouw beminnen zolang ze niets dan zijn geld verlangde of hem eenvoudig afwees – maar zodra zij zich uit eigen beweging aan kwam bieden was het onherroepelijk gedaan met zijn liefde. Zo ging het met madame Sabatier en zo ging het ook met Marie Daubrun. Zij was een jonge actrice, die groene ogen en ‘gouden haren’ ge-

had moet hebben en in Baudelaires gedichten soms als een moorddadig wezen wordt afgeschilderd. Toen zij uiteindelijk had ‘aanvaard hem te troosten’ – de woorden zijn van Baudelaire zelf – bleek zijn jarenlange aanbidding voor haar al spoedig verdwenen. Maar de eerste en wellicht belangrijkste geliefde van Baudelaire is Jeanne Duval geweest. Hij had haar eind 1842, vlak na zijn zeereis, in een armzalig theatertje ontmoet en zou vanaf die tijd nog zo’n twintig jaar – zij het met lange onderbrekingen – zijn leven met haar delen. Als derde-rangsactrice heeft zij jarenlang van Baudelaires geld moeten leven en al die tijd brachten de twee zonderlinge kunstenaars in ruzie en dronkenschap door. Jeanne was een uitzonderlijk mooie mulattin wier exotische uiterlijk en platvloerse onbetrouwbaarheid Baudelaire zeker in de eerste jaren van hun platonische liefde moet hebben bekoord. Hij aanbad haar als de geest van het Kwaad en zag in zijn wrede en drankzuchtige minnares zowel het voorwerp als de hogepriesteres van zijn duistere cultus. De beroemde fotograaf Nadar meent dat de twee geliefden nooit de liefde met elkaar hebben bedreven en noemde Baudelaire ook wel ‘le poète vierge’. Zoals Baudelaire van madame Sabatier en Marie Daubrun slechts verlangde dat zij zijn liefde ontvluchtten opdat hij ze in zijn verzen kon verafgoden, zo verlangde hij van Jeanne dat zij zich enkel in zijn nabijheid bevond, opdat hij zichzelf zo in zijn paradijselijke dromen kon verliezen. Naar verluidt las Baudelaire de ongeletterde Jeanne soms Latijnse liefdesverzen voor en wierp hij haar bij elke ongewenste beweging of onderbreking een stuiver toe met de opmerking: ‘Mond dicht en stilzitten!’

Twee maanden voor het verschijnen van *Les Fleurs du mal* is generaal Aupick overleden. Vanaf die tijd hoeft Baudelaire zijn geliefde moeder niet langer in het geheim te ontmoeten en zijn moeder en zoon veel in elkaars nabijheid te vinden. Wanneer in 1863 Baudelaire's uitgever Poulet-Malassis failliet wordt verklaard, vertrekt deze verbitterd naar België. Een jaar later reist Baudelaire, die inmiddels meent 'de vleugelslag van de krankzinnigheid' te hebben gevoeld, hem na om in Brussel enige slecht bezochte lezingen over Gautier, Delacroix en geestverruimende middelen te houden. Bovendien wil hij zijn verzameld werk uitgegeven krijgen. Uit vrees voor zijn onverbiddelijke schuldeisers durft hij niet naar zijn vaderland terug te keren en inmiddels wordt zijn gezondheid steeds zwakker: hij heeft veel te lijden van koortsaanvallen en hartkrampen en klaagt over 'zenuwaandoeningen'. Op 8 maart 1866 wordt hij in het bijzijn van Félicien Rops, die zojuist Baudelaire's laatste uitgave heeft verluchtigd, door een zware duizeling overvallen en stort hij ter aarde. Enkele dagen later heeft hij moeilijkheden met spreken en raakt hij aan zijn rechterzijde verlamd. Nog datzelfde jaar keert hij in het bijzijn van zijn moeder naar Parijs terug waar zijn curator hem twee dagen na aankomst naar een kliniek brengt. Hier brengt hij nog enkele maanden door om uiteindelijk, op 31 augustus 1867 te sterven. Hoewel de dichter al sinds lange tijd van zijn spraakvermogen was beroofd, lukte het hem toch nog vlak voor zijn dood, met zijn vuisten naar de hemel schuddend, een laatste vloek uit te stoten: 'Crénom, oh! Crénom!'